

مطالعه تطبیقی

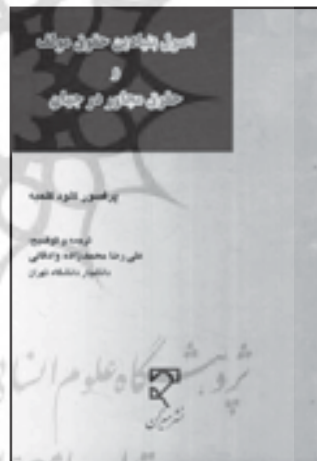
اصول بنیادین حقوق مؤلف و حقوق مجاور در جهان

• امیرحسین عبدالمجید^۱

کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی سازمان انرژی اتمی ایران

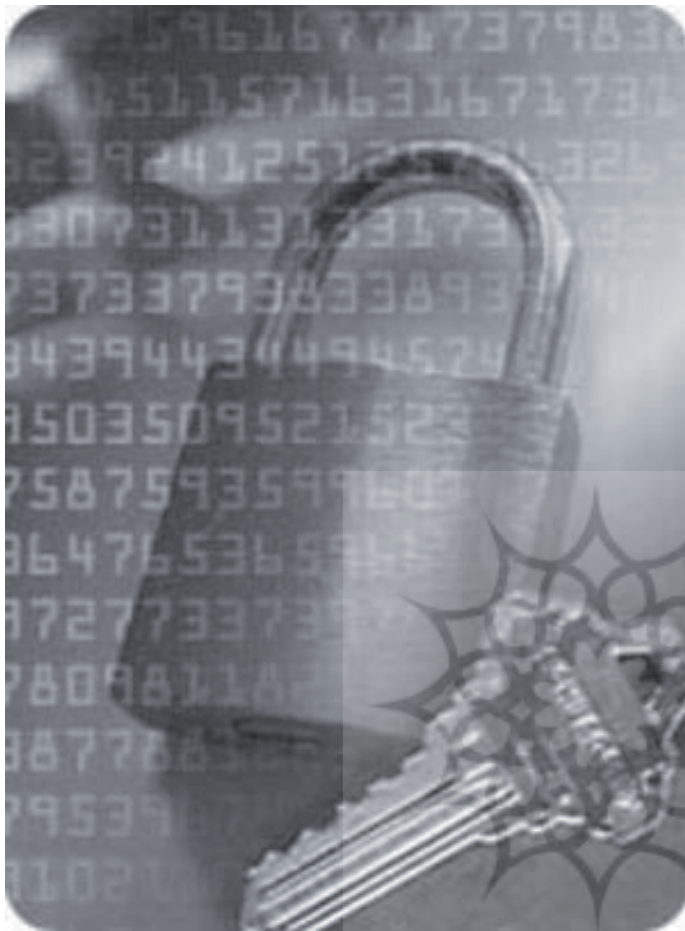
نقاشی، پیکره، عکاسی، هنرهای کاربردی، نرم‌افزارهای رایانه‌ای، و امثال آنهاست. این آثار از طریق مجراهای ارتباطی و رسانه‌های همگانی نوین در مدت کوتاهی، از کشوری به کشور دیگر راه می‌یابند و گاهی جنبه جهانی پیدا می‌کنند. فناوری‌ها و شیوه‌های نوین تبادل اطلاعات، به‌ویژه ابزارهای الکترونیکی کنونی، انتقال پدیده‌های فکری و آفریده‌های فرهنگی و سیر و جریان آنها را در سراسر جهان آسان کرده و به همین دلیل، تجاوز به حقوق مادی و معنوی پدیدآورندگان این آثار هم افزایش یافته و حقوق مالکیت‌های معنوی حساسیت بیشتری پیدا کرده و توجه قانونگذاران کشورها را بیش از پیش به خود جلب نموده است. با توجه به اهمیت حقوق مالکیت معنوی در تجارت جهانی، کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه نیز دریافته‌اند که حمایت مؤثر از حقوق مالکیت معنوی به نفع آنهاست.

در دانشنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی حق مؤلف چنین تعریف شده است: «امتیاز و حق انحصاری بهره‌برداری و فروش یک اثر که به‌وسیله دولت به یک نویسنده، آهنگساز، هنرمند و جز آن و وارثین آنها اعطا می‌شود، به‌نحوی که می‌تواند هر بار که اثر چاپ می‌شود، حق تألیف آن را دریافت کنند و هیچ‌کس بدون اجازه مؤلف یا وارثین او حق چاپ و استفاده از اثر را نداشته باشد» (سلطانی و راستین، ۱۳۷۹، ص ۱۳۵). بنابراین حق مؤلف از حقوق مادی و معنوی است و مربوط به نسخه‌های اصلی آثار نویسنده است. به‌طور کلی، حق مؤلف به‌دلیل نقش و مشارکت مؤلفان در جامعه به آنان اعطا می‌شود و آنان را به مشارکت در پیشرفت دانش و آگاهی

■ کلمبه، کلود. اصول بنیادین حقوق مؤلف و حقوق مجاور در جهان (مطالعه تطبیقی)، ترجمه و توضیح: علیرضا محمدزاده وادقانی، تهران: میزان، ۱۳۸۶، ۲۸۸ ص، شابک: ۹۶۴-۵۱۱-۰۵۲-۱

امروزه بسیاری از کشورهای جهان ارزش بسیاری برای حمایت از حقوق مالکیت معنوی قائل هستند. زیرا حق مؤلف می‌تواند در نظام تجارت جهانی نقش عمده و مهمی داشته باشد، به‌طوری که تجارت بین‌المللی آثار ادبی و هنری با حقوق مالکیت معنوی، تجارت پررونقی در سطح جهان به‌شمار می‌آید (مطلبی، ۱۳۸۶، ص ۱۳۸). آثار ادبی و هنری شامل کتاب، مقاله، نمایش‌نامه، شعر، ترانه، سرود، آثار سینمایی،

**پروفسور کلمبه استاد
برجسته حقوق در فرانسه و
یکی از استادان و کارشناسان
مشهور در زمینه حقوق مؤلف
بود و با سازمان جهانی
مالکیت فکری همکاری نزدیک
داشته است**

ترغیب می‌کند. کسانی که درصدد استفاده از اثر انحصاری مؤلفی هستند، باید اجازه بگیرند و در برخی از موارد مبلغی به نام حق امتیاز پرداخت کنند.

شایان ذکر است که اولین قانون حق مؤلف در دنیا، «قانون آن»^۲ است که پارلمان انگلستان در سال ۱۷۱۰ وضع کرد. درواقع در این قانون ابتدایی‌ترین نوع حق مؤلف برای پدیدآورندگان تدوین شد. این قانون، مؤلف را به‌عنوان صاحب حق صدور مجوز نسخه‌برداری از اثر به رسمیت شناخت. از آن زمان تاکنون قوانین و معاهدات بسیاری در کشورهای مختلف دنیا و در سطوح بین‌المللی از جمله «میثاق حمایت از آثار ادبی و هنری برن» (۱۸۸۶)، و توافق‌نامه «تریپس»^۳ (۱۹۹۳) وضع شد و مورد حمایت قرار گرفت. در ایران، قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ نخستین قانون مستقل و قابل‌توجهی است که درباره حق مؤلف و مالکیت معنوی وضع شده است. سپس قانون ترجمه و تکثیر کتاب‌ها و نشریات و آثار صوتی مصوب ۱۳۵۲ آن را تا حدی تکمیل کرده است. از آنجاکه در این قوانین درباره نرم‌افزارهای رایانه‌ای به هیچ مطلبی اشاره نشده، قانون حمایت از نرم‌افزارهای رایانه‌ای در سال ۱۳۷۹ به تصویب رسید که اصول حمایت از آثار ادبی و هنری را به نرم‌افزارهای رایانه‌ای نیز گسترش داده است (مطلبی، ۱۳۸۶، ص ۱۳۸ - ۱۴۳).

کتاب اصول بنیادین حقوق مؤلف و حقوق مجاور در جهان^۴ را کلود کلمبه^۵ تألیف و در سال ۱۹۹۰ م. از سوی انتشارات یونسکو در ۱۹۰ صفحه منتشر شده است.

پروفسور کلمبه استاد برجسته حقوق در فرانسه و یکی از استادان و کارشناسان مشهور در زمینه حقوق مؤلف بود و با سازمان جهانی مالکیت فکری همکاری نزدیک داشته است. از این استاد فقید که شهرت جهانی دارد، آثار دیگری نیز منتشر شده است.

دکتر علیرضا محمدزاده وادقانی، مترجم کتاب، دانشیار دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران و از متخصصان برجسته حقوق مالکیت ادبی و هنری است و دوره علمی حقوق مالکیت فکری را با اختصاص بورس تحصیلی به‌مدت یک سال در کشور فرانسه گذرانده است.

درباره هدف از انتشار این کتاب در دیباچه آمده است که هدف دبیرخانه یونسکو از تألیف این کتاب، ارتقای زمینه‌ای است که تاکنون کمتر بدان پرداخته شده است. اگرچه کتاب‌ها و رساله‌های متعددی پاسخ‌گوی نیاز کشورها درباره حق مؤلف هستند، تقریباً در تمام این کتاب‌ها به‌طور ویژه به وضع ملی پرداخته شده است و در کتاب‌هایی که حق مؤلف

آثار مورد حمایت، حمایت از شکل اصیل آثار و مفهوم سنتی و جدید اصالت در حقوق فرانسه بررسی، و نظام حقوقی انواع آثار، شامل آثار ساده و مرکب، تشریح می‌شود. مبحث دوم به موضوع حقوق مادی و معنوی مؤلف اختصاص دارد. در این مبحث موضوعاتی چون حق تکثیر، حق عرضه، حق تعقیب، مدت زمان حقوق مالی مؤلف، قراردادهای بهره‌برداری از حق مؤلف و ضمانت اجرای این حق در نظام‌های مختلف، به‌خصوص در حقوق فرانسه، بررسی شده است.

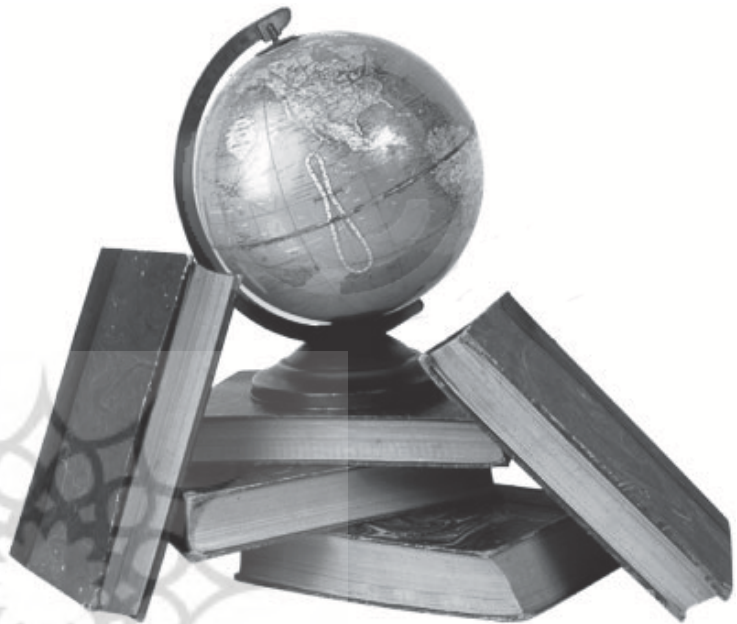
بخش دوم به موضوعات «قلمرو حقوق مجاور»، و «دارندگان این حقوق» اختصاص دارد. حقوق هنرمندان مجری، تولیدکنندگان رسانه‌های صوتی و صوتی - تصویری، سازمان‌های پخش صدا، و ضمانت اجرای حقوق مجاور از مباحث دیگر این بخش است.

بخش سوم کتاب، به موضوعاتی نظیر معاهدات بین‌المللی حق مؤلف و معاهدات بین‌المللی حقوق مجاور اختصاص دارد و در آنها دربارهٔ معاهده‌هایی نظیر برن، ژنو (حق مؤلف)، رم، «فونوگرام»، و «ماهواره‌ها» (حقوق مجاور) بحث شده و گسترهٔ متغیر مخاطبان هنگام بررسی این معاهدات مورد ارزیابی قرار گرفته است.

دربارهٔ جامعهٔ مخاطبان کتاب، در بخش دیباچه آمده است که این کتاب برای جامعهٔ حقوقی کشور، به‌ویژه دانشجویان رشتهٔ مالکیت‌های فکری و سایر دانشجویانی که درس مالکیت ادبی و هنری را در برنامهٔ درسی خود دارند و نیز سایر علاقه‌مندان به حقوق مؤلف که به‌دنبال اطلاعات پایه و اساسی و نسبتاً جامع دربارهٔ این حقوق یا پی‌بردن به کمبودها و نارسایی‌های حقوق ایران در این زمینه هستند و در راه اصلاح و تکامل و پیشرفت حقوق مؤلف گام برمی‌دارند، سودمند و قابل استفاده است (کلمبه، ۱۳۸۵، ص ۱۴).

به‌طور کلی، در این کتاب اصول اساسی و خطوط اصلی حقوق مؤلف براساس یک بررسی تطبیقی دقیقی که در نظام‌های مختلف حقوق ملی و معاهدات و پیمان‌های بین‌المللی به‌عمل آمده، مشخص و ترسیم گردیده و وحدت بنیادین حقوق مالکیت ادبی و هنری در نظام‌های حقوقی جهان نشان داده شده است. مترجم کتاب در این زمینه می‌نویسد که حقوق مالکیت فکری از دو شاخهٔ حقوق مالکیت ادبی - هنری و حقوق مالکیت صنعتی تشکیل شده است.

مؤلف در این اثر، رشتهٔ مالکیت ادبی - هنری را به‌طور جامع توصیف کرده، به‌طوری که اصول، قواعد، واژگان و اصطلاحات، نگرش‌ها و طرز تفکرها، تقسیمات و ظرافت‌های

مؤلف در این اثر، رشتهٔ مالکیت ادبی - هنری را به‌طور جامع توصیف کرده، به‌طوری که اصول، قواعد، واژگان و اصطلاحات، نگرش‌ها و طرز تفکرها، تقسیمات و ظرافت‌های این شاخه از حقوق شیوا و سلیس بیان شده است

در سطح بین‌المللی مورد مطالعه قرار گرفته، تنها از زاویهٔ معاهدات بین‌المللی - بدون توجه به کل مسئله - بررسی شده است. کتاب حاضر تجزیه و تحلیلی جامع از اصول بنیادین حق مؤلف و حقوق مجاور - به‌شکلی که در سطح جهان شناخته شده است - می‌باشد. این بررسی به‌طور عمده مبتنی بر قوانین ملی است، امری که باعث می‌شود تفاسیر ظریف مؤلف متمایز شده و اختلاف بین قوانین ظاهر گردد (کلمبه، ۱۳۸۵، ص ۱۸).

کتاب در سه بخش تدوین شده است. در بخش نخست به حقوق مؤلف و قوانین ملی؛ در بخش دوم به حقوق مجاور و قوانین ملی؛ و در بخش سوم به حقوق مؤلف، حقوق مجاور و معاهدات بین‌المللی پرداخته شده است.

بخش اول کتاب شامل دو مبحث «آثار مورد حمایت» و «حقوق مؤلفان» است. در مبحث اول، اصول بنیادین دربارهٔ

به‌طور کلی، در این کتاب اصول اساسی و خطوط اصلی حقوق مؤلف براساس یک بررسی تطبیقی دقیقی که در نظام‌های مختلف حقوق ملی و معاهدات و پیمان‌های بین‌المللی به‌عمل آمده، مشخص و ترسیم گردیده

مفید و سودمند خواهد بود. از سوی دیگر چون کتاب به زبان فرانسه تألیف شده، تمام معادل‌ها و اصطلاحات ارائه‌شده در ترجمه اثر نیز به زبان فرانسه است. با توجه به گسترش زبان انگلیسی، اگر معادل این اصطلاحات به زبان انگلیسی نیز در واژه‌نامه مزبور ارائه می‌شد، کمک شایانی به خوانندگان به‌ویژه دانشجویان این رشته می‌نمود. علاوه بر این، فهرست مطالب کتاب به‌صورت گسترده و با جزئیات بسیار و پی در پی در بخش‌ها، فصل‌ها، و گفتارهای مختلف درج شده است که شاید موجب سردرگمی خوانندگان شود. اگر از یک شماره‌گذاری ترتیبی در این فهرست استفاده می‌شد، بهتر و مفیدتر می‌بود.

مطالعه این کتاب برای کسانی که در راه شناسایی بهتر حقوق پدیدآورندگان آثار فکری و حمایت بهتر از مؤلفان و مصنفان گام برمی‌دارند، می‌تواند حاوی نکات مفیدی باشد.

پی‌نوشت‌ها:

1. abdulmajid1981@gmail.com
2. The Statute of Anne
3. TRIPS
4. Grands Principes du Droit d'Auteur et des Droits Voisins Dans le Monde: Approche de Droit Compare (ISBN: 2711109913)
5. Claude Colombet

این شاخه از حقوق شیوا و سلیس بیان شده است. این کتاب در بین آثار ادبی - هنری که تاکنون منتشر شده، جامع‌تر و روان‌تر است. علت اصلی انتخاب آن برای ترجمه نیز همین امتیازات بوده است (کلمبه، ۱۳۸۵، ص ۱۵). البته مترجم تنها به ترجمه کتاب اکتفا نکرده، بلکه هر جا که لازم بوده، توضیحات و حواشی سودمندی افزوده و به‌ویژه برای روزآمد کردن ترجمه اثر، در انتهای هر فصل بخشی از مطالب مربوط به حقوق فرانسه را با بهره‌گیری از کتاب مالکیت ادبی و هنری (۲۰۰۳) آندره لوکا به آن اضافه کرده است. این بخش از مطالب به‌منظور رعایت امانت و پرهیز از اختلاط با مطالب اثر اصلی، ریزتر حروفچینی شده است.

یکی از نکات برجسته کتاب این است که با توجه به اینکه مالکیت ادبی - هنری در کشور ما رشته‌ای نوپاست، بسیاری از واژه‌های خارجی متداول در این رشته در زبان فارسی به معادل‌یابی و معادل‌سازی نیاز دارند. برخی از اصطلاحات خاص این شاخه حقوقی در زبان فارسی از معنای واقعی خود منحرف شده است. بنابراین تعیین مفهوم درست آنها در قالب واژه‌های مناسب تلاش دوچندانی را می‌طلبد. مترجم در ترجمه اصطلاحات خارجی و معادل‌یابی که کار دشواری است، سعی وافری نموده که قابل تقدیر است. مؤلف همچنین نمونه‌های متعددی از احکام و قوانین کشورهای مختلف را درباره حقوق مؤلف ذکر کرده است که می‌تواند درک خواننده را از کتاب افزایش دهد.

کتاب فاقد بخش نمایه است و با بخش نتیجه‌گیری به پایان می‌رسد. تنها در برخی از صفحات کتاب منابع به‌صورت ارجاع درون‌متنی بصورت پانویس ذکر شده که این امر نیز به‌طور کامل رعایت نشده است، برای مثال در صفحات ۳۷ و ۴۳ مشخصات کتاب‌شناختی منابع کوتاه و ناقص درج شده است. از سوی دیگر، اگرچه معادل‌های خارجی اصطلاحات در پانویس ذکر شده، برای چنین رشته‌های نوپایی که از فقدان منابع و همچنین معادل‌یابی فارسی رنج می‌برند، وجود واژه‌نامه جامعی در پایان کتاب برای خوانندگان و علاقمندان

مآخذ:

۱. سلطانی، پوری؛ راستین، فروردین (۱۳۷۹). دانش‌نامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، تهران: فرهنگ معاصر.
۲. کلمبه، کلود (۱۳۸۵). اصول بنیادین حقوق مؤلف و حقوق مجاور در جهان (مطالعه تطبیقی)، ترجمه و توضیح: علیرضا محمدزاده وادقانی. تهران: میزان.
۳. مطلبی، داریوش (۱۳۸۶). «حق مؤلف در محیط دیجیتال». فصلنامه کتاب، ش ۱۸ (پیاپی: ۲) (تابستان ۱۳۸۶)، ص ۱۳۷ - ۱۶۴.